

УДК 37.034

Віктор КОРОЛЕНКО

*кандидат педагогічних наук кафедри фізики
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна*
e-mail: viktorko73@mail.ru

Володимир ШЕНКЕВИЧ

*старший викладач кафедри фізики
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна*
e-mail: vlnshenk@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОРАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ У ШКОЛІ

У статті розглянуто проблему морального становлення дітей у школі, проаналізовано різні підходи до рішення цієї проблеми з урахуванням сучасних педагогічних умов. Результати проведеного аналізу свідчать, про необхідність підвищення рівня морального становлення дітей шкільного віку, що складає основу загального морального розвитку зростаючої особистості. На основі аналізу психологічної і педагогічної літератури, розглянуто різні шляхи підвищення ефективності педагогічного впливу на сучасну молодь. Результати проведеного дослідження вказують на необхідність використання в процесі морального виховання сучасних педагогічних досягнень, які сприяють прагненню підростаючої особистості до морального вдосконалення.

Ключові слова: моральне становлення, моральне формування, моральні цінності, виховання.

Проблема морального становлення школярів – це сучасна необхідність суспільства, що передбачає формування творчої мислячої, ініціативної особистості. Для досягнення цього необхідна перебудова системи освіти, це стосується переважно традиційно установлених форм розвитку підростаючого покоління.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанням морального становлення школярів присвячені дослідження таких українських та зарубіжних науковців, як Ю. Грицай, І. Зайченко Є. Осипова, Л. Ярощук та інших. Однак існує необхідність детального вивчення даної проблеми.

Мета статті – виокремлення ефективних підходів до рішення проблеми морального становлення школярів в сучасному суспільстві.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства виникла необхідність змін у процесі морального виховання учнівської молоді, що детермінує необхідність здійснення пошуку нових напрямів підвищення ефек-

тивності педагогічного впливу спрямованого на підвищення морального становлення підростаючої особистості.

Моральне становлення особистості – складний процес, який здійснюється під впливом різних чинників і умов. Розвиток підростаючого покоління відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх дій. Все те, що оточує дітей в повсякденному житті, – люди, речі, природні явища – суттєво впливає на їх моральне становлення і поведінку.

Моральне становлення в школі орієнтоване на вимоги не лише в сучасному житті, але і в майбутньому. Важливим елементом виховного процесу є формування морально-вольових рис характеру молодого покоління (чесності, правдивості, патріотизму, відповідальності, скромності в суспільному і особистому житті, тощо).

Безперервний процес морального становлення починається з народження людини і продовжується все життя. У різні вікові періоди існують неоднакові можливості для

морального виховання. Дитина, підліток і хлопець, по-різному сприймають різні засоби виховання. Для ефективності виховної дії на підростаюче покоління необхідно знати, коли і як використовувати різні форми і методи педагогічної дії.

Отримані результати проведеного нами дослідження, дають змогу стверджувати, що з перших днів навчання дітей в школі, в ході постійного спілкування з ними на уроках, в позаурочний час, в бесідах з батьками необхідно визначити рівень моральної сформованості кожної дитини. Використовуючи нові можливості шкільного навчання: зміна характеру і організації діяльності, збагачення знань учнів, учителі прагнуть до розширення і поглиблення морального досвіду дітей, їх моральних уявлень і понять. В процесі роботи учителя з усім класом, важливо пам'ятати про кожного з учнів. Виявивши позитивні риси і властивості в дитини, їх необхідно розвивати і удосконалювати. Також вихований процес в сім'ї, повинно бути скоординовано класним керівником, що сприятиме значному підвищенню результатів процесу.

Характеризуючи моральне виховання дітей шкільного віку, І. Зайченко визначив основні завдання школи, а саме:

- всебічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб;
- збереження і зміцнення морального, фізичного, психічного здоров'я дитини; виховання школяра як громадянина України; як національно свідомої, вільної, демократичної, життєво й соціально компетентної особистості, здатної робити самостійний вибір і приймати відповідальні рішення у різноманітних життєвих ситуаціях;
- формування у школярів бажання й уміння вчитися, виховання потреби в навчанні і здатності до нього протягом усього життя, вироблення вмінь практично і творчо використовувати здобуті знання;
- становлення в школярів цілісного наукового світогляду, загальнонаукової, загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетентності на основі засвоєння системи знань про природу, людину, суспільство, куль-

туру, виробництво, оволодіння засобами пізнавальної і практичної діяльності;

- виховання в учнів любові до праці, створення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору професії й оволодіння нею;
- виховання школяра як людини моральної, відповідальної, з розвиненим естетичним і етичним ставленням до навколишнього світу й самої себе [2, 261].

На думку І. Зайченка: «школа – це простір для життя дитини; тут вона не готується до життя, а живе. Тому вся діяльність навчального закладу будується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проєктувальника життя, гармонізації і гуманізації стосунків між учнями і педагогами, школою і родиною, керуючись ідеєю самоцінності дитинства, діалогу, компетентного вибору особистого життєвого шляху» [2, 261].

У державній Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті поставлено завдання:

- на основі єдності навчання і виховання, перетворити школу у виховуючу, виховання зробити пріоритетним напрямком державної системи освіти.
- виконання виховних функцій за умов цілеспрямованого і різнобічного вивчення кожного учня на всіх етапах його життя.
- підвищення виховного потенціалу школи – докорінна зміна форм і методів роботи. Долати пасивність у поведінці учнів, репродуктивне мислення можливе тільки через розкріпачення особистості школяра в навчально-виховному процесі, звільнення його від страху перед помилкою, створенням ситуації вільного вибору. Засоби до цього: звернення до ефективної сфери школярів (тобто сфери збудження і тимчасового гальмування через дидактичні ігри, дискусії, створення емоційно-моральних ситуацій, різноманітні форми навчання та ін.).
- посилити гуманітарний напрямок всіх навчальних дисциплін. У традиційних предметах широко використовувати краєзнавчий матеріал.
- потрібна праця, яка дає можливість проявитися інтересам дітей, їх творчим силам, розвиваючи й інтелектуальні, комунікативні, естетичні і фізичні здібності. Не гра у працю, а справжня праця,

розвиток всіх видів трудової діяльності школярів: самообслуговування, праця в порядку шефства, виробничої праці. У школі панує антифізіологічна праця, шкідлива для дитячої психології, бо це в основному пасивно-опановуюча розумова праця.

- діяльність, яка повинна стати особливою формою життя учнів. Відповідна організація діяльності дає кожному учню можливість реалізувати і утвердити себе, переконаність у особистих силах, відчуття своєї потрібності і корисності, можливість розвішати індивідуальні інтереси і нахили, неформальність відношень [1, 272–273].

Досліджуючи проблему морального формування дітей шкільного віку Л. Ярошук вважає доцільним об'єднання у групи критеріїв визначення ефективності виховного впливу шкільного колективу.

Критерії оцінювання організаційної структури і складових шкільного колективу:

- відповідність структури колективу соціальної моделі суспільства;
- чіткість розподілу функцій між внутрішніми колективними об'єднаннями і органами управління;
- взаємозв'язок між внутрішніми колективними об'єднаннями (органами шкільного управління);
- здійснення управління діяльністю шкільного колективу як єдиного процесу на основі співуправління учителів, учнів, батьків, громадськості.

Критерії ефективності виховної роботи:

- рівень організованості класного колективу (дисциплінованість тощо);
- рівень навчальної мотивації учнів класу (динаміка підвищення якості знань, ефективність роботи з учнями, які навчаються на початковому рівні, активність учнів у позаурочній діяльності);
- різноманітність позаурочного життя класу;
- рівень розвитку класного колективу (згуртованість, активність, ініціативність учнів, виховний вплив колективу на його членів, рівень розвитку громадської думки);
- активність співпраці класу з учителем (класним керівником);
- зв'язок із сім'єю, участь батьків у виховному процесі;
- робота з проблемними учнями; надання педагогічної підтримки на основі індивідуального підходу;

- захищеність та комфортність умов перебування вихованця в класі, школі.

На думку дослідниці показниками успішної діяльності учителя початкової школи є:

- високий рівень ефективності виховної роботи з класним колективом;
- високий рівень розвитку творчої індивідуальності класовода, наявність у нього авторської педагогічної технології;
- стиль взаємостосунків;
- високий рівень володіння вміннями та навичками вчителя-класовода (уміння поставити мету, спланувати роботу, здійснити і оцінити, проаналізувати, зробити висновки);
- активна співтворчість з класом;
- контакт з батьками, залучення їх до співпраці;
- володіння вмінням зацікавити вихованців власними захопленнями, організувати дозвілля;
- взаємний інтерес вчителя-класовода та учнів один до одного, повага учнів до вихователя [5, 60–61].

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема морального виховання набуває загальнопланетарного значення, оскільки, як справедливо зауважує І. Зайченко, «важливим завданням школи є поєднання трудового виховання з розумовим, фізичним, естетичним, моральним вихованням», стверджуючи, що «поєднання навчання з продуктивною працею створює широкі можливості для перенесення знань, отриманих у процесі вивчення основ наук, у сферу практичної діяльності, стимулює здатність до самостійного, творчого вирішення трудових завдань, прищеплення школярам інтересу до науково-дослідницької діяльності» [2, 282].

Концепція загальної середньої освіти свідчить, що школа є «основним соціальним інститутом, який реалізує мету загальної середньої освіти, спрямовуючи свою діяльність на формування в учнів світогляду, ціннісних орієнтацій, умінь самостійно мислити, здатності до самопізнання і самореалізації особистості у різних видах творчої діяльності, вмінь і навичок, необхідних для життєвого і професійного вибору» [3, 74].

Також, у Концепції зазначено, що школа – це простір життя дитини, в якому вона не готується до життя, а повноцінно живе, і вся

діяльність цього закладу має вибудовуватися таким чином, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя, гармонізації і гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і родиною, ґрунтуючись на ідеї самоцінності дитинства, діалогу, усвідомленого вибору особистого життєвого шляху [3].

На думку Е. Дюркгейма, суспільство має контролювати людські бажання і потреби, адже вони є потенційно необмеженими. Дослідник вважає, що людина є подвійною істотою, що наділена, з одного боку, «фізичною природою, а з іншого – соціалізованою особистістю, яка є продуктом морального виховання». Він стверджував, що саме «моральна поведінка – це вміння жертвувати індивідуальними спонуканими і пристрастями в інтересах суспільства» [4, 197].

Враховуючи зазначене вище, можемо зробити висновок, що мета морального становлення, яка реалізується школою, полягає у формуванні дитини як соціальної істоти, розвитку в неї тих якостей, які є необхідними як для суспільства загалом, так і для того конкретного середовища, до якого вона безпосередньо належить. Моральне становлення підрастаючої особистості відбувається завдяки сприйняттю й усвідомленню змісту впливів, що надходять від педагогів та оточення і пов'язуються з моральним досвідом індивіда, його поглядами й ціннісними орієнтирами. У процесі морального становлення людини зовнішній вплив має індивідуальне значення і в такий спосіб утворює суб'єктивне ставлення до неї. У зв'язку з цим формуються мотиви поведінки, прийняття рішень і моральний вибір особистістю власних вчинків.

Список використаних джерел

1. Грицай Ю. О. Педагогіка. Курс лекцій: Навчальний посібник. / Ю. О. Грицай. — Миколаїв : Вид-во «Іліон». 2007. — 564 с.
2. Зайченко І. В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 2-е вид. / І. В. Зайченко — К. : «Освіта України», «КНТ», 2008. — 528 с.
3. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Книга історії, етики, основ правознавства : довідково-метод. Вид. / упоряд. : Р.І.Євтушенко, О. В. Галегова. — вид. 2-е, доповн. — Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. — С. 72—92.
4. Осипова Е. В. Социология Эмиля Дюркгейма: критический анализ теоретико-методологических концепций / Елена Владимировна Осипова. — М. : Наука, 1977. — 279 с.
5. Ярошук Л. Г. Методика виховної роботи : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Лілія Григорівна Ярошук. — [2-ге вид., випр.]. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. — 320 с.

References

1. Gritsay U. O. (2007) *Pedagogika. Kurs leksiy [Pedagogics. Course of lectures] : Navchalniy posibnik*. Mykolaiv : Ilion. 564 [in Ukrainian].
2. Zaichenko I. V. (2008) *Pedagogika. Navchalniy posibnik dlya studentiv vishih pedagogichnih navchalnih zakladiv [Pedagogy. A manual for students of higher pedagogical educational institutions] : Navch. posib. - 2 vyd., Kyiv. : «Osvita Ukrainy», «CNT»*. 528 [in Ukrainian].
3. Yevtushenko R. I. (2006) *Kontseptsiya zahal'noyi seredn'oyi osvity (12-richna shkola) [The concept of zahal'noyi seredn'oyi education (12-year school)] : Knyha istoriyi, etyky, osnov pravoznavstva : dovidkovo-metod. vyd. uporyad. — 2 vyd. dopovn., Kharkiv : TORSINH PLYUS*. S. 72—92 [in Ukrainian].
4. Osipova Ye. V. (1977) *Sotsiologiya Emilya Dyurkgeyma: kriticheskiy analiz teoretiko-metodologicheskikh kontseptsiy [Sociology of Emil Durkheim: a critical analysis of theoretical and methodological concepts] : Moskva., Nauka*. 279 [in Russian].
5. Yaroshchuk L. H. (2012) *Metodyka vykhovnoyi roboty [The Method of Educational Work] : navch. posib. [dlya stud. vyshch. navch. zakl.] : [2-he vyd., vypr.]*. Kyiv. : Vydavnychy Dim «Slovo». 320. [in Ukrainian].

Короленко В. Л., Шенкевич В. Н. Теоретические аспекты морального становления в школе

В статье рассмотрена проблема морального становления детей в школе, проанализированы различные подходы к решению этой проблемы с учетом современных педагогических условий. Результаты проведенного анализа свидетельствуют о необходимости повышения уровня морального становления детей школьного возраста, что составляет основу общего морального развития подрастающей личности. На основе анализа психологической и педагогической литературы, рассмотрены различные пути повышения эффективности педагогического воздействия на современную молодежь. Результаты проведенного исследования указывают на необходимость использования в процессе морального воспитания современных педагогических достижений, которые способствуют стремлению подрастающей личности к нравственному совершенствованию.

Ключевые слова: моральное становление, моральное формирование, моральные ценности, воспитание.

Korolenko V., Shenkevich V. Theoretical aspects of moral formation in school

Moral education is one of the forms of moral inheritance in society. In the perception of modern society moral is a synonym of ethics. Thus, the term "moral education" means the process of the purposeful forming of child moral values and reinforcement the habit complex which is proper to the norms and moral accepted in a society. Nowadays, when the standards of legal cruelty are widely presented in mass media, entertaining programs and computer games which children are involved in since their preschool age, moral education of young people claims special attention.

In the present paper the problem of schoolchildren moral development and socialization is considered. Taking into account current pedagogical conditions various approaches to the issue particularly the ways of the modern youth psychological impact efficiency improvement have been analyzed. The results of the conducted research show the need for higher school children socialization level since it's the basis of the personality development. The importance of innovative pedagogical achievements use in the course of young people moral education is stressed.

Moral education is one of the forms of inheritance of morality in society. A moral is in understanding of modern society, is the synonym of ethics. Thus, under moral education it is possible to understand the process of the purposeful forming for the child of the moral settings, and also fixing of habits of conduct, proper to the norms and moral, accepted in society. Presently, when the standards of legal cruelty with people are widely presented in mass medias, entertaining transmissions and films, and also in computer games which children master from preschool age, moral education of children must spare the special attention.

Key words: moral formation, moral formation, moral values, upbringing.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2017